

Giáo sư Lê Mạnh Thát nói về Đại tạng kinh tiếng Việt

ISSN: 2734-9195 07:50 30/09/2026

Câu chuyện này được trao đổi cách đây nhiều năm trước, bên lễ Đại lễ Vesak Liên Hiệp Quốc tại Vương quốc Thái Lan. Băng đi và băng ghi âm câu chuyện cũng bị vùi theo các lớp sự kiện, mãi cho đến nay bỗng tìm lại được.

Xin lược những nội dung cụ thể, có thể đã trở nên quá khứ, mà chỉ giữ lại câu chuyện chính, cái nhìn của GS.TS Lê Mạnh Thát về công trình cho đến nay vẫn còn đang đi dang dở.

GS.TS Lê Mạnh Thát

Người phỏng vấn sử dụng xưng hô quen thuộc trong đời thường, “Thầy Lê Mạnh Thát” và xin giữ nguyên trong trích đoạn phỏng vấn sau đây.

** Thưa Thầy, Thầy có thể cho biết tiến trình thực hiện Đại tạng kinh Việt Nam đến nay đã tiến hành được những gì?*

- Thầy Lê Mạnh Thát: Tình hình cho đến hiện nay, phần Kinh tạng của Nam truyền tương đối hoàn tất, toàn bộ được 13 tập. Đại tạng kinh Việt Nam phải được hiểu không phải chỉ phiên dịch từ tạng Nam truyền và tạng Bắc truyền mà còn có những tác phẩm của chính Việt Nam vì chúng ta có đóng góp, có giữ gìn. Ví dụ ngài Khương Tăng Hội chẳng hạn, là Tăng sĩ Việt Nam về sau hành đạo bên Trung Quốc nên các tác phẩm nhập vào Đại tạng kinh Trung Quốc, ngài Mâu Tử cũng là Tăng sĩ hành đạo tại nước ta. Cho nên các tác phẩm đó là một phần trong Đại tạng kinh Việt Nam.

Ngài Khương Tăng Hội, hay ngài Mâu Tử ngay từ đầu cho đến về sau này có để lại những di cảo mà hiện tại đã biến mất. Có những vị đã sang nước ta hành đạo, rồi đến Trung Quốc, cho nên là những tác phẩm đó chúng ta xem như của Trung Quốc nhưng đồng thời cũng là của mình luôn. Những tác phẩm dạng như thế coi như thuộc thể loại không nói là Hán truyền, cần gọi là Đại tạng kinh Việt Nam, thực tế gọi là quốc dịch. Chúng ta nên tham khảo cách Nhật Bản đã làm.

Từ năm 2004, chúng tôi đã in được Trường A-hàm, Trung A-hàm, tổng cộng được 4 tập. Đến năm 2014 thì hoàn thành dịch toàn bộ Kinh tạng Nam truyền. Về Bắc truyền chuẩn bị để in Tăng nhất A-hàm, bộ Hoa nghiêm, bộ Pháp hoa, bộ Niết-bàn,...

Việc thực hiện Đại tạng kinh Việt Nam có điểm đặc biệt là những tác phẩm, được các Hòa thượng, chư tôn đức đã dịch thì chúng tôi đều lấy vào, không dịch nữa, về mặt đúng sai chưa phân định. Chính vì vậy, có nhiều người nói rằng, không tán đồng việc thực hiện như thế. Tuy nhiên, các dịch phẩm đó mang những giá trị lịch sử, giống như của Trung Quốc, các bản dịch được biên tập trong thời gian cả ngàn năm mới hình thành Đại tạng kinh. Bây giờ Phật giáo Việt Nam cũng nên tiến hành như vậy.

Đại tạng kinh cần tập hợp tất cả những bản dịch từ trước, ví dụ như của Đại lão Hòa thượng Thích Trí Tịnh, Đại lão Hòa thượng Thích Trí Quang hay những vị khác dịch, chúng ta phải đưa vào hết. Đặc biệt như Đại lão Hòa thượng Thích Trí Nghiêm đã dịch bộ Đại Bát-nhã, cũng cần tập hợp vào và tôn trọng nguyên văn của ngài.

Nói chung, biên tập Đại tạng kinh Việt Nam có nhiều vấn đề lịch sử phải chú ý, để sau này thế hệ kế thừa sẽ nghiên cứu cách giải quyết, dịch lại một bộ riêng. Còn hiện tại trước mắt chúng in Đại tạng kinh Việt Nam trên cơ sở biên tập lại toàn bộ những kinh điển, đã được dịch ra tiếng Việt từ trước tới nay, những bản nào chưa dịch thì bây giờ mình sẽ dịch tiếp tục.

GS Lê Mạnh Thát, Thượng tọa Thích Không Nhiên bên những tài liệu xưa trong một dịp thống kê, sao lục di sản tại các chùa ở Huế -
Ảnh: Phùng Anh Quốc

** Thầy có thể cho biết, nếu một bản kinh mà có hai bản dịch thì biên tập như thế nào?*

- Với một kinh có hai bản dịch, chúng ta phải đưa vào hết. Có bao nhiêu bản dịch mình đều đưa vào tất cả. Như Trung A-hàm chẳng hạn, cần đưa bản dịch của Hòa thượng Thiện Siêu vào, tuy bản đó không đủ. Bản nào không đủ hoặc chưa dịch thì chúng ta tiếp tục dịch, cũng như bản nào dịch từ đầu đến cuối nhưng có vấn đề về ngôn từ, chúng ta tạm thời chưa đặt vấn đề đúng sai, mọi sự khoan phân định.

Đại tạng kinh Việt Nam hiện tại chỉ dùng bản thịnh hành. Cách làm đúng là có bao nhiêu bản dịch chúng ta nên tập hợp, không thay đổi bất kỳ cái gì. Còn riêng bản thịnh hành thì cần điều chỉnh để trở thành bản chuẩn. Thầy Tuệ Sỹ đã từng đề nghị với tôi, chúng ta nên điều chỉnh lại cho chuẩn mực, giống bản Trung A-hàm dịch trong Đại tạng kinh Việt Nam do Trưởng lão Hòa thượng Minh Châu giao cho Viện Nghiên cứu Phật học Việt Nam ấn hành.

[Biên tập Đại tạng kinh Việt Nam có nhiều vấn đề lịch sử phải chú ý, để sau này thế hệ kế thừa sẽ nghiên cứu cách giải quyết, dịch lại một bộ riêng. Còn hiện tại trước mắt mình in Đại tạng kinh Việt Nam, trên cơ sở biên tập lại toàn bộ những kinh điển, đã được dịch ra tiếng Việt từ trước tới nay, những bản nào chưa dịch thì bây giờ chúng ta sẽ dịch tiếp tục].

** Thưa Thầy, việc thực hiện Đại tạng kinh Việt Nam tiến hành rất lâu rồi mà chưa hoàn thành được, Thầy có thể nhận định có những khó khăn, trở ngại gì?*

- Thực tế, người biết về cổ ngữ hiện tại rất ít. Chúng ta dịch thì bắt đầu từ bản kinh đầu tiên, là kinh Hoa nghiêm, mình sẽ dịch, tổ chức đúng theo Đại tạng kinh Tây Tạng, có chữ Hán, có chữ Pāli.

Ở thời điểm này thì chúng ta có nhiều người biết chữ Hán nhưng mà khó khăn là hiện tại chữ Phạn và chữ Tây Tạng thì có quá ít người học. Vì vậy, khó khăn nhất của việc dịch thuật là vấn đề cổ ngữ Phạn và Tây Tạng. Hiện tại, Hòa thượng Nguyên Giác làm Trưởng khoa thuộc Học viện Phật giáo VN tại TP.HCM để đào tạo những cổ ngữ đó. Nhưng Hòa thượng Nguyên Giác làm cũng không xuể. Cố gắng phát động thì cũng chỉ vài người hỗ trợ, người học thì rất ít vì chưa ai thích, bởi những cổ ngữ này rất khó.

Khó khăn nhất là xử lý vấn đề dịch cổ ngữ Tây Tạng. Thực tế là đến bây giờ khi làm công tác đào tạo, chúng tôi vẫn chưa tự tin mình biết hết ngữ pháp Tây Tạng. Từ 2001, việc đào tạo cổ ngữ Tây Tạng đã được đưa vào chương trình Học viện, nhưng chúng tôi không có thời gian để tham gia đào tạo.

** Theo Thầy, để khắc phục những khó khăn trên, việc thực hiện Đại tạng kinh Việt Nam cần có định hướng như thế nào về nhân sự?*

- Vấn đề là phải đào tạo cổ ngữ, đặc biệt là Phạn và Tây Tạng, cái khó là hiện nay vẫn rất ít người quan tâm, nhiều khi phải học một thầy một trò, có khi hai thầy chỉ có một trò.

Vấn đề là Đại tạng kinh chữ Hán hay Đại tạng kinh chữ Tây Tạng thì đều được dịch từ chữ Phạn. Cho nên bây giờ mình muốn chuẩn xác thì mình phải biết chữ Phạn. Vì kinh điển Hán tạng cũng được dịch từ chữ Phạn qua chữ Hán, chúng ta chỉ dịch từ chữ Hán thì không biết nghĩa gốc là gì. Ví dụ, “từ bi” chẳng hạn, từ nguyên là gì mình không biết. Nhưng gốc từ nguyên trong tiếng Phạn của nó tức là ‘tình bạn’, ‘tình bằng hữu’, chữ Hán không giải thích cụ thể “từ” là gì, chỉ khái niệm chung là nó đem đến niềm vui giống bạn bè, cha mẹ.

[Về mặt học thuật, nghiên cứu thì cho đến bây giờ phải nói là Việt Nam chúng ta rất yếu. Tuy hiện giờ mình có số lượng tiến sĩ rất đông, nhưng đa số tiến sĩ ở Việt Nam chúng ta không được đào tạo về ngôn ngữ một cách chuẩn xác, rất yếu về cổ ngữ].

Nếu người Việt mình học tiếng Việt thì có những từ chúng ta dễ hình dung. Ví dụ như “đá”, mình nói cục đá, viên đá..., chúng ta liên hệ thực tế nhanh chóng thì

khi học sẽ biết tiếng Việt rất nhanh. Với chữ Hán, trong tiếng Việt mình cũng có những từ Hán Việt nhiều, vì lý do đó học rất nhanh, cho nên khi học từ vựng Hán cổ, theo quan điểm của chúng tôi là không quá khó khăn. Nhưng chữ Phạn có cấu trúc và văn phong rất khác biệt so với tiếng Việt. Trong dịch thuật kinh điển Phật giáo có những từ gốc chữ Hán nhưng lại cấu trúc theo tiếng Phạn nên rắc rối. Về chữ Tây Tạng, khi biết chữ Phạn thì học chữ Tây Tạng rất nhanh. Cái cần khắc phục của chúng ta hiện tại là duy trì chương trình cổ ngữ Phạn - Tạng cho tốt.

Trước đây Viện Nghiên cứu Phật học VN có đào tạo chữ Hán, có lớp nâng cao, chẳng hạn như Trung tâm Huệ Quang của Hòa thượng Minh Cảnh. Về chữ Tây Tạng thì chỉ có Học viện đào tạo cơ bản. Khi đã hoàn thành căn bản, chúng tôi cũng từng chuyển giao nhờ Thầy Tuệ Sỹ đào tạo trực tiếp, một số ra nước ngoài học, có người sang Đức nhưng học không thành công rồi trở về, có người làm tiến sĩ ở Nhật. Nhưng có một số Tăng Ni học tiếng Tây Tạng ở Đức đã xong nhưng về nước rồi mất dạng nơi đâu chúng tôi không liên lạc được.

Thầy Lê Mạnh Thát trong một dịp chia sẻ về kết quả nghiên cứu Phật giáo Việt Nam với giảng viên
Học viện Phật giáo Việt Nam tại TP.HCM

** Thưa Thầy, nếu một bản dịch về kinh điển hoặc luật, luận được cộng đồng Phật giáo hải ngoại in ấn hoặc được dịch như vậy, hiện nay trong chúng ta có đưa vào trong Đại tạng kinh không?*

- Biên, phiên dịch ở hải ngoại hiện nay không có bao nhiêu người. Hòa thượng Tâm Châu cũng dịch lại rai các sách cũ, nhưng cũng không hoàn chỉnh. Tuy

nhiên, cũng nên đưa vào Đại tạng kinh Việt Nam nếu chất lượng dịch đáp ứng đủ tiêu chí.

** Nếu làm sự so sánh, Việt Nam chúng ta có vị trí như thế nào trong việc biên phiên dịch Đại tạng kinh và trong Đại tạng kinh của các nước, Thầy đánh giá bộ Đại tạng kinh nào chuẩn mực đáng để mình noi làm theo?*

- Về mặt học thuật, nghiên cứu thì cho đến bây giờ phải nói là Việt Nam chúng ta rất yếu. Tuy hiện giờ mình có số lượng tiến sĩ rất đông, nhưng đa số tiến sĩ ở Việt Nam chúng ta không được đào tạo về ngôn ngữ một cách chuẩn xác, yếu về cổ ngữ.

Tiếng Hán mình phải chia thành cổ dịch, cựu dịch và tân dịch. Trong lịch sử phiên dịch Hán tạng, ngài Huyền Trang không đồng ý các bản dịch của ngài La Thập, cho nên mới dịch lại.

Trong hệ thống Đại tạng kinh Nam truyền, chỉ tính các bản tiếng Anh chưa nói đến bản tiếng Đức, tất cả đều có tính chủ quan và không thống nhất toàn diện. Hoàn chỉnh Đại tạng kinh Nam truyền phải nói đến bản tiếng Anh. Bản tiếng Đức được coi là bản dịch có ý rất đẹp. Bản tiếng Đức thì chưa thấy ai dịch lại, nhưng bản tiếng Anh đã có người bắt đầu dịch lại, mới nhất là người Mỹ.

Trong hệ thống Đại tạng kinh Hán ngữ, có Nhật Bản Đại tạng kinh được dịch ra tiếng Anh nhưng cũng chưa hoàn chỉnh nên mình cũng cần theo dõi thêm.

Theo: **Hoàng Độ - Trọng Lễ/Báo Giác Ngộ**

Nguồn link: <https://giacngo.vn/giao-su-le-manh-that-noi-ve-dai-tang-kinh-viet-nam-va-tinh-hinh-nghien-cuu-phat-hoc-tai-nuoc-ta-post79576.html>